

Muž spravodlivý – sv. Jozef nás vedie k milosrdenstvu

Spravodlivosť je slovo, ktoré patrí vo Svätom písme k najpoužívanejším. Možno ani niet atak slovo ako skôr jeho koncept. Čo však čitateľa Biblie asi prekvapí, je, že to isté slovo môže mať veľa rôznych definícií alebo, naopak, jednu definíciu môžeme nazvať rôznymi slovami. Keď sa však na vec pozrieme bližšie, zistíme, že ony všetky vlastne znamenajú to isté, aj slová, aj popisy, a teda že nie je medzi nimi rozpor. A ak je, potom problém je v nás, a nie v Biblii: je to pozvanie ísť hlbšie, viac skúmať a nevzdávať sa, pokým ten súvis neobjavíme. Neplatí to len o Biblii. Aj v nebiblickej literatúre má spravodlivosť množstvo definícií a mien.

Uvedme aspoň niektoré. Spravodlivosť je dať každému to, čo mu patrí. Je to vernosť v povinnostiach. Byť spravodlivý znamená zachovávať zákon; byť v správnom vzťahu: sám so sebou, s Bohom, s ľuďmi aj s Božou prírodou; byť vzpriameným človekom. Spravodlivosť je vyváženosť, férovosť, charakternosť, česťnosť, poctivosť, nevinnosť, svätosť.

Čo teda je spravodlivosť? Čo majú všetky tieto výrazy a definície spoločné? Pokúsme sa to hľadať. Skúsme nájsť tú červenú niť, ktorá sa nachádza v každom názve či popise spravodlivosti. Dobrou pomocou a aj sprievodcom na ceste nám bude sv. Jozef.

Táto veľká postava NZ, ženích Panny Márie a zákonný otec Ježiša Krista, je vo Svätom písme definovaná ako „spravodlivý človek“.

Evanjelista Matúš píše: „Jeho (Ježišova) matka Mária bola zasnúbená s Jozefom. Ale skôr, ako by boli začali spolu bývať, ukázalo sa, že počala s Duchom Svätého. Jozef, jej manžel, bol človek spravodlivý a nechcel ju vystaviť potupe, preto ju zamýšľal potajomky prepustiť“ (Mt 1, 18 - 19).

Jozef bol teda spravodlivý človek. Čo to však znamená byť spravodlivým? Ako Jozef presne vyzeral? Ak spravodlivosť chápeme podľa definícií, ktoré sme si uviedli vyššie, potom v texte evanjelia a v Jozefovom správaní narážame na ťažkosť.

Ak by spravodlivosť bola „zachovávať zákon“, potom by Jozef predsa nemohol nechcieť Máriu vystaviť potupe. Ako človek zákona by určite vedel, že zákon je nadovšetko, a ak ho Mária naozaj porušila a dopustila sa niečoho, čo nemala, niečoho, čo nebolo v zhode s ním, mala by byť za to potrestaná – presne podľa zákona: buď potupou, alebo aj niečím prísnejším. Možno presne tak, ako to žiadali farizeji v prípade ženy pristihnutej pri cudzoložstve v príbehu, ktorý neskôr opisuje evanjelista Ján (8, 1 - 11).

A ak by spravodlivým znamenalo byť vzpriameným človekom¹, ktorý všetko robí otvorene, pred nikým sa nekláti ani nič neskrýva, ako by si potom Jozef mohol želať riešiť situáciu s Máriou „potajomky“? ako vzpriamený človek by mal predsa vedieť, že všetko, čo sa rieši potajomky, niečím zapácha a že nič utajené neostáva utajené navždy. A takto by sme mohli pokračovať ďalej aj pri iných termínoch opisujúcich spravodlivosť.

Aký bol teda Jozef? V čom spočívala tá „jeho“ spravodlivosť?

PRÍKLAD ZO ŽIVOTA

V Južnej Kalifornii sa nachádza nárazníková zóna medzi Spojenými štátmi americkými a Mexikom. Často ňou prechádzajú ľudia, ktorí sa rozhodnú ilegálne emigrovať z Mexika do USA. Prejsť touto zónou však nie je ľahké. Je to púšť a je silne strážená. Tieto okolnosti využívajú početní prevádzачi, ktorí za vysoké poplatky ľuďom sľúbia, že ich cez túto zónu v bezpečí prevedú na druhú stranu a umožnia im prísť k cieľu. Tým je najčastejšie zjednotenie sa s ich rodinnými príslušníkmi, ktorí tam na nich už čakajú. Prevádzачi však svojich klientov často podvedú. Zoberú od nich peniaze, vydajú sa spolu s nimi na cestu, no potom uprostred púšte záhadne zmiznú a nechajú ich osudu napospas. Mnohí tam

¹ Tento výraz sa nachádza v anglickom preklade Jeruzalemskej Biblie: „Her husband Joseph, being an upright man...“ Upright man = vzpriamený človek.

umierajú, iní sa zúbožení často objavujú pri dverách príbytkov miestnych obyvateľov žijúcich v mestách blízko hraníc. Títo ľudia ich najčastejšie privedú na faru alebo do kostola a tam čakajú na pomoc.

No a tu nastala dilema. Pomôcť im alebo ich udať úradom? Kňazi ako občania USA, alebo keď nie sú občania, tak ako misionári, ktorí majú povolenie v Spojených štátoch pôsobiť, musia vedieť, že takáto imigrácia je nezákonná a že každý takýto imigrant musí byť pod hrozbou trestu nahlásený úradom.

Všetci si vieme predstaviť, čo by sa s týmito už aj tak zúboženými, okradnutými a často zneužitými ľuďmi dialo, keby ich niekto udal. Ako by mal v takomto prípade postupovať „spravodlivý človek“, ktorým by každý veriaci a ešte viac kňaz mal byť? Táto dilema nie je číro teoretická. Vieme predsa, že tento príbeh s emigrantami sa v rozličných podobách a obmenách vyskytuje v reálnom živote. Ako by sa zachoval sv. Jozef?

RIEŠENIE SV. JOZEFA

Grécke slovo *dikaíos* – „spravodlivý“ na opísanie charakteru sv. Jozefa označujú niektoré cudzojazyčné preklady aj termínom „ten, ktorý zachováva zákon“. Teda Jozef bol „človekom, ktorý zachovával zákon“. A tento preklad je správny, lebo zákon alebo právo sa po grécky povie *dikaíos*. Jozef bol mužom spravodlivým,

pretože úzkostlivo zachovával zákon. Ako však to zachovávanie zákona u neho vyzeralo?

Dovolím si tu trochu zafantazíovať a vysloviť jednu odvážnu tézu. A možno ani nebude až tak celkom utrhnutá. Byť rodičom, vychovávateľom a ochrancom Božieho Syna nebola malá vec. Boh určite tých, ktorých si na túto úlohu vyvolil, aj patrične pripravil.

Máriu napríklad tak, že na ňu už v predstihu aplikoval dielo vykúpenia jej Syna a ona sa tak narodila bez dedičného hriechu.

A Jozefa možno pripravil na jeho úlohu zákonného rodiča a vychovávateľa Ježišovho tak, že už mu dopredu dal spoznať podstatu svojho učenia. A jedným z dôležitých bodov Ježišovho učenia bolo to, ako spoznať hranice zákona. Kedy zákon zachovať a kedy ho, naopak, nezachovať. Toto je mimoriadne dôležitá otázka nielen pre Jozefa, lebo vieme, že žiaden ľudský zákon nie je dokonalý, a preto to, čo môže v jednej chvíli človeku slúžiť, mu v inej môže škodiť. Na túto skutočnosť naráža každý. Dokonalý je len Boží zákon, tie ľudské sú len jeho nedokonalým odrazom.

Verme, že Jozef sa tak ako každý človek počas svojho života dostával veľakrát pred vážne dilemy týkajúce sa rozhodovania. A azda nie je ťažšej veci pre človeka, ako robiť správne rozhodnutia, hlavne keď ide o iných ľudí. V evanjeliu máme spomenuté dve: rozhodovanie, ako zachovať voči Márii, ktorej

situáciu nechápal; a čo urobiť, keď Ježišovi siahali na život vražedné komandá kráľa Herodesa. Určite takýchto okolností bolo v jeho živote viac, toto bol len začiatok. Ako vidíme z evanjelia, Jozef tieto dilemy vyriešil správne. Čo mu pomohlo vyriešiť ich dobre? Akú pomôcku pri tom mal?

Jozef tieto dve dilemy vyriešil dobre preto, lebo možno pod vplyvom anticipovaného poznania Ježišovho učenia práve vo chvíli, keď riešil dilemu, čo má urobiť s Máriou, vo svojej mysli uvidel aj spomínaný príbeh ženy, ktorú chceli farizeji ukameňovať za to, že bola pristihnutá pri cudzoložstve. A videl medzi nimi paralelu.

Ježiš sa vtedy tejto ženy zastal a jej žalobcov vyzval, aby ten z nich, kto sa cíti bez hriechu, hodil do nej kameň ako prvý. Všetci zmizli, lebo si uvedomili, že nikto, žiaden človek nie je pred Bohom úplne spravodlivý. Možno si aj Jozef vo svojej ťažkej chvíli uvedomil presne toto.

Samozrejme, Mária nebola hriešnica a Jozef nebol farizej. No možno práve preto – alebo o to viac – si uvedomoval, že v súdení svojich blížnych musíme byť vždy veľmi, veľmi opatrní. Zvlášť u ľudí, ako bola Mária, ktorú predsa už nejaký ten čas poznal a ktorej dôveroval. Bolo mu jasné, že na Máriu nemôže predsa uplatniť zákon, ktorý bol predpísaný pre ženy, ktoré sa dopustili

cudzoložstva. Jozef teda hneď vedel, že takýto zákon nezachová. A ani ho nezachoval.

Podobne možno Jozef v predstihu spoznával aj obsah mnohých budúcich konfliktov svojho syna s farizejmi a zákonníkmi v otázkach zákona, hlavne toho o sobote, v ktorom sa im Ježiš snažil dokázať, že zákon o sobote nie je zákonom najvyšším. Že všetky zákony, a teda aj tento, majú slúžiť na dobro človeka, a nie na jeho zotročenie alebo dokonca záhubu.

A možno Jozef v predstihu spoznal aj debaty teológov neskorších čias, ktorí sa dohadovali o tom, ako riešiť situácie, kde dobro človeka a zachovanie zákona stoja proti sebe a kde jediným riešením je zákon porušiť. Ako však zákon porušiť bez toho, aby spochybnila jeho hodnota, ktorú nemožno len tak hodiť za hlavu? A možno aj tu Jozef v predstihu videl, ako tento problém, odborne nazvaný slovom *epikeia*, budú riešiť rôzne skupiny teológov.

Čo je *epikeia*? Ide o pojem, ktorý sv. Tomáš Akvinský prevzal od gréckeho filozofa Aristotela a ktorý nazval čnosťou. *Epikēia* je čnosť, ktorá v človeku umožňuje nájsť správne riešenie v situácii, kde nie je možné zachovať zákon. Život totiž nie je čierno – biely, a preto je jasné, že občas sa v ňom vyskytnú situácie, keď musíme zákon porušiť. Ako to spoznať?

V tradičnej katolíckej morálke sú známe dva spôsoby ako tento konflikt riešiť: prvým je spôsob suaréziansky, druhým tomistický.

Suaréziani² chápu zákon ako vyjadrenie vôle zákonodarcu, ktorý bol do svojej funkcie právoplatne zvolený a ktorý potrebuje zákon, aby ním mohol tých, ktorí si ho vyvolili usmerňovať. Má svoju víziu a pozná dobro svojich podriadených, a preto stanovuje zákony. Hlavnou osobou je pre suarézianov zákonodarca.

Predstavte si teraz, že vám ťažko ochorie dieťa a vy ho musíte uprostred noci odviešť do nemocnice. Jeho stav je veľmi vážny. A tak uháňate šialenou rýchlou. Tým však porušujete zákon o maximálnej rýchlosti. Keby vás zastavili policajti, budú vás pokutovať. Nemôžu urobiť inak, lebo sa porušili zákon. Smeli ste to urobiť alebo nie? Podľa Suaréza si v takejto situácii treba predstaviť zákonodarcu, ako keby sedel veľa vás na sedadle auta, a spýtať sa ho, či by on v tejto chvíli súhlasil s prekročením rýchlosti, a teda s prestúpením zákona, alebo nie. Ak si myslíme, že by súhlasil, potom tak môžeme urobiť. V suarézianskom prístupe je teda dôraz na vôľu autority.

Úplne odlišný je prístup tomistov³. Podľa nich každý ľudský zákon má svoj zmysel a cieľ, a tým je spoločné dobro.⁴ V tomto zmysle,

² Suaréziani sú nazvaní podľa španielskeho jezuitu Francisca Suaréza (1548 - 1617).

³ Nazvaní podľa scholastického teológa a filozofa, dominikána sv. Tomáša Akvinského (1225 - 1274).

keď potom analyzujeme spomenutý príklad o prekročení rýchlosti, vyjde nám, že ak ide o dobro chorého dieťaťa, zákon o rýchlosti neplatí. Dôležité nie je pre mňa to, čo by povedala autorita, keby som sa jej na to pýtal, ale to, či ide alebo nejde o dobro človeka.

Ktorý prístup je lepší? Oba majú svoje limity. Suarézianský prístup je dobrý v tom, že kladie dôraz na dobro authority, ktorá je schopná na rozdiel od podriadených vidieť potreby ľudí a spoločenstva. Nie všetky veci, ktoré nás zaväzujú, sú pre nás zlé. Napríklad dopravné predpisy tu musia byť preto, aby sme sa pri jazde autom nedostali do chaosu a navzájom sa nepozabíjali. Tak isto musia jestvovať zákony aj v iných oblastiach života, aby sa rozvíjalo dobro všetkých.

Negatívom suarézianskeho postoja je však to, že ľahko vedie k tyranii. V dejinách sme boli svedkami mnohých prípadov, keď to tak naozaj bolo. Čo keby autorita povedala: „To, čo vy pokladáte za moju vôľu, nie je moja vôľa. Vašu situáciu síce poznám, avšak trvám na tom, aby ste aj napriek tomu zachovali môj zákon!“

Negatívom tomistického prístupu je zasa to, že sa môže ľahko viesť k anarchii. Kedy sme si istí, že sledujeme naozaj iba spoločné dobro? Kde sa zastavíme pri interpretácii zákona? Pravdou je, že

⁴ „Zákon je rozumné rozhodnutie vyhlásené autoritou, ktorého cieľom je spoločné dobro“.

my ľudia máme obdivuhodnú schopnosť ohnúť nejeden zákon a vysvetliť si ho po svojom.

Riešením je podľa sv. Tomáša tzv. *epikeia*, termín, ktorý prevzal z Aristotelovej *Etiky Nikomachovej*. Podľa sv. Tomáša „*epikeia* je čnosť, pomocou ktorej je kresťan schopný rozpoznať vnútorný zmysel každého ľudského zákona, a to tak, že je ochotný ho rozumne poslúchnuť vo väčšine prípadov, avšak – rovnako rozumne – je schopný ho aj prestúpiť v istých výnimočných prípadoch“.

Ak sa naučíme čnosti *epikeie*, mali by sme byť schopní rozpoznať, čo je za daných okolností rozumné. A tu sa dostávame k formulácii podstaty spravodlivosti. Spravodlivosť je čnosť, ktorá vedie človeka k tomu, aby si vybral to, čo je v danej situácii správne. Toto je tá červená niť, ktorá sa tiahne všetkými názvami a definíciami spravodlivosti a ktorá ich, aj keď sú rôzne, zjednocuje.

Toto je zaiste veľmi dobrý prístup, no mám dojem, že Jozef by to predsa len riešil ešte trochu inak. Vyššie som trochu nadnesene poznamenal, že Jozefovi bolo dané anticipované poznanie učenie jeho syna Ježiša. Aj keď to mohla byť pravda, v tomto kritickom momente to nepotreboval. A to preto, lebo *epikeia* je čnosť prirodzená. Netreba sa na ňu žiadnu špeciálnu milosť. Stačí, keď

človek rozmýšľa a keď nemá špinavé, zaujaté, neoblomné a nepoučiteľné srdce. Podľa toho, ako sa zachoval k Márii a neskôr pri úteku do Egypta, Jozef by tu o spravodlivosti ani neuvažoval. Táto téma by pre neho vôbec v tej chvíli nebola na stole. A neuvažoval by ani o zákone. Jozef by v tej chvíli išiel i ponad zákon, i ponad spravodlivosť. Zvolil by si to „viac“, čo jeho syn neskôr tak často zdôrazňoval. A čo je viac ako spravodlivosť? Čo prevyšuje každý zákon? No predsa láska.

Jeho syn Ježiš to neskôr veľmi jasne vyjadril, keď svojim učeníkom povedal: „Ak vaša spravodlivosť nebude väčšia ako spravodlivosť farizejov a zákonníkov, nevojdete do Božieho kráľovstva“ (Mt 5, 20)

A tak ešte raz, čo je väčšie ako spravodlivosť? Je to láska. Láska je viac ako prikázanie. Láska je viac než spravodlivosť, než akýkoľvek zákon. Ľudia si mysleli, že spravodlivosť je vrcholom života a správania sa človeka. Nie, vrcholom je láska. Láska je aj najdokonalejším nástrojom poznávania. Ved' či to jasne nevyjadril sv. Augustín, keď povedal, „miluj a rob, čo chceš“? Keď človek miluje, je síce slobodný robiť, čo chce, aj dobro, aj zlo, no on si bude vždy v slobode voliť iba dobro, pretože láska mu zlo robiť „nedovolí“.

Jozef si teda pri riešení svojej dilemy zvolil nie spravodlivosť ani nie *epikeiu*, ale lásku. Máriu nechcel vystaviť potupe, lebo ju miloval. Keby Máriu nebol miloval a bol by iba obyčajným a dôsledným zachováateľom zákona, bol by ju poľahky obetoval. No on z lásky k nej a v bolesti rozhodol, že ju nevydá potupe, ako to žiadal zákon, ale že tajne niečo vymyslí, niečo, čím by prejavil aj svoju úctu k zákonu, ale aj svoju lásku k Márii. Možno v tej chvíli ešte nevedel, čo presne urobí, ani to, ako to urobí. Láska sa takýmito otázkami netrápi. Láska človeku dá odvalu vykonať veci, ktoré spoznal, že má vykonať, aj keď v tej chvíli nevie ako. Takýto bol Jozef.

JEŽIŠ VYCHOVÁVANÝ JOZEFOM

Citovali sme pri Jozefovi mnohé výroky alebo postoje, ktoré bude mať Ježiš, keď sa stane dospelým, keď opustí dom Jozefov a Máriin a začne svoje verejné účinkovanie. Ježiš, tak ako každý človek, si do svojho dospelého veku a do svojho verejného pôsobenia určite zobral a použil veľa z toho, čomu sa naučil doma od Márie a Jozefa. Nielen to, ako nezachovávať zákon v situácii, keď by jeho zachovanie spôsobilo škodu človeku, alebo to, ako prerásť spravodlivosť a pohnúť sa k láske. Sú aj iné veci, ktoré mal z domu.

Napríklad riadenie sa citmi. Toto je dôležitá téma. Ježiš veľmi často narážal na dilemu, či sa striktne riadiť vopred pripraveným pevným plánom alebo sa nechať viesť úplne iným smerom, než ako pôvodne plánoval. Aj toto zapadá do témy spravodlivosti. S tým sa stretávame u neho často.

V Markovom evanjeliu opakovane vidíme, ako Ježiš svojim učeníkom, ale aj zástupom opakuje, že neprišiel ľudí uzdravovať, ale učiť ich. Pre neho bolo kázanie dôležitejšie ako uzdravovanie z jedného dôvodu: lebo ľudí prišiel formovať k viere a pre Božie kráľovstvo. Súčasťou tejto formácie bolo aj presvedčenie, že Boh je stále s nimi, a to nielen vtedy, keď im je dobre, ale aj vtedy, keď sa im nedarí, keď im život nefunguje, keď im veci nevychádzajú, keď sú chorí, starí či inak neschopní, ba dokonca aj vtedy, keď sú hriešni. Ježiš si želal premieňať poslucháčov svojím slovom a viesť ich k pokoju a radosti za každých okolností.

Ľudia však tento dôraz na kázanie odmietali a neustále od Ježiša žiadali uzdravovanie. Aj keď od nich odišiel, vždy si ho vyhládali a Ježiš im vyhovel. Toto nás prekvapuje pretože od Mesiáša by sme čakali čosi iné. Čo? možno viac hlavu ako srdce. Viac rozumu ako citov. Že bude radikálnejší a cieľavedomejší. Nie je predsa normálne, aby sa silný líder opakovane nechával premôcť citovými požiadavkami vrtošivých detí. Alebo žeby áno?

HLAVA ALEBO SRDCE?

Jedna známa typológia⁵ sa pýta: keď máš urobiť rozhodnutie týkajúce sa životov ľudí, čím sa necháš viesť, citmi alebo rozumom? Predstav si, že máš dať svojmu študentovi známku, ktorá ovplyvní celý jeho život. Študent však nie je až taký génius, no vidieť u neho snahu, je svedomitý, dobrácky a navyše sa stará o svoju rodinu, kde im zomrel otec. Jeho vedomosti pri záverečnej skúške však neboli veľmi presvedčivé. Čo urobíš? Keď si všetko to, čo si počul a videl, zrátáš, vydeliš, vynásobiš a podčiarkneš, aký záver vynesieš? Ako v matematike? Ten, ktorí vyjde, bez ohľadu na to, aké devastujúce dôsledky to môže mať na študentovu budúcnosť? Alebo síce zaeviduješ výsledok, ktorý ti vyjde, no napriek tomu záverečnú známku urobíš s prihliadnutím na okolnosti, v ktorých sa študent nachádza, a na možné dôsledky na jeho budúcnosť?

Ak sa nájdeš v prvom prípade, potom si T (thinker), ak v druhom, potom si F (feeler). Thinker je objektívny, riadi sa faktami a rozhoduje hlavou. Aj feeler sa riadi faktami, no prihliada aj na dôsledky svojho rozhodnutia, a teda počúva srdce. Väčšina z nás je kdesi v strede, no sú aj takí, ktorí sú v jednom či druhom prípade vychýlení na jednu stranu úplne viditeľne.

⁵ MBTI (Mayer – Briggs Type indicator), typológia postavená na jungiánskej analytickej psychológii, pomocou štyroch párov protikladných vlastností vytvára 16 typov osobností.

Aký bol Ježiš, F alebo T? Ježiš bol, podľa toho, čo nám hovoria evanjeliá, „vychýlený“ viac k pocitom, riadil sa srdcom, bol teda pravdepodobne F. Známkou, ktorú by on dal študentovi, by bola silne ovplyvnená tým, čo toto hodnotenie urobí s jeho životom v budúcnosti.

Svätopisci Ježiša opakovane predstavujú ako toho, kto bol pohnutý súcitom: keď videl zástupy, ktoré boli ako ovce bez pastiera, keď videl malomocného, človeka s vyschnutou rukou, keď plakal nad Lazárom, aby sme menovali aspoň niektoré príklady, všade tam vidíme, že sa riadil pocitmi.

V gréckom texte na to existuje špeciálny výraz, ktorý sa v evanjeliách v týchto prípadoch používa. Je to výraz *splagchnisteis*, čo znamená pohnutý súcitom alebo etymologicky „pohnutý bolesťou v bruchu“. Ježiš je teda predstavovaný ako ten, ktorý síce mal svoj plán a mal aj svoje závery, ale často ich bol schopný zmeniť, keď videl pred sebou človeka, ktorého stav mu spôsobil „bolesti v bruchu“. Ježiš bol teda vedený súcitom. A tomu sa naučil doma pri Márii a Jozefovi.

AKO TO ZAPADÁ DO TÉMY SPRAVODLIVOSTI

Toto nám hovorí veľa o spravodlivosti. Hoci spravodlivosti. Hoci spravodlivosť je veľmi dôležitá vlastnosť pre život jedinca i pre

život spoločnosti, nemôže mať posledné slovo. Posledné slovo musí mať vždy nová šanca, teda milosrdenstvo.

Je veľmi zaujímavé, že dekrét Apoštolskej penitenciárie o odpustkoch, vydaný pri príležitosti mimoriadneho Roku sv. Jozefa, sa pri Jozefovi ako mužovi spravodlivom nesústreďuje ani tak na spravodlivosť, ako skôr na milosrdenstvo. Povzbudzuje nás vykonať nejaké skutky telesného a duchovného milosrdenstva. Nie spravodlivosti, ale milosrdenstva. A to je správne. Pretože posledné slovo by naozaj malo mať milosrdenstvo, a nie spravodlivosť.

Milosrdenstvo však nie je zadarmo. Aj keď nestojí veľa, predsa len niečo stojí. Tou cenou je ochota uznať si svoj hriech. Aj toto vidíme na Svätej rodine, ktorej hlavou bol sv. Jozef. Keď sa 12 – ročný Ježiš stratil v chráme a jeho rodičia ho po úzkostlivom trojdňovom hľadaní konečne našli, prišla dosť prísna výčitka: „Syn môj, čo si nám to urobil? Pozri, tvoj otec i ja sme ťa s bolesťou hľadali!“ (Lk 2, 47) Hoci tieto slová prišli od Márie, jeho Matky, nemyslíme si, že ich nemala prekonzultované s Jozefom. Ježiš im síce svojou odpoveďou situáciu veľmi neľahčil, ale aspoň z nej vidieť, že výčitky v ich dome neboli zriedkavosťou. A že s nimi neprestali ani neskôr, keď Ježiša a seba navzájom vychovávali. Takéto výčitky majú totiž vo výchove nezastupiteľnú úlohu.

Správnym spôsobom prednesené „výčitky“ otvárajú cestu dialógu a dialóg je dôležitý v úsilí o vylepšenie nášho správania a našich reakcií v životných interakciách. Ak by moje správanie bolo dobré a ten druhý by sa mýlil, v dialógu mu to vysvetlím a on to uzná. Ak by sa však nemýlil a ja by som naozaj vykonal niečo zlé, musí dôjsť k spravodlivosti. Ak by neprišlo, bola by to chyba.

Dialóg 12 – ročného Ježiša s jeho rodičmi je v tomto prípade exemplárny. Ježiš im vysvetlil, že sa mýlili. Hneď to síce nepochopili, ale uznali to. Mali aspoň nad čím premýšľať. Keby im to však Ježiš vysvetliť nedokázal – čo u Ježiša nepredpokladáme -, musel by si to, čo urobil, priznať, uznať svoje zlyhanie a potom čakať od nich nejakú formu trestu. Jozef ako muž spravodlivý by na tomto určite musel trvať. Spravodlivosť si vyžaduje trest. A po treste? Po treste nasleduje milosrdenstvo – a vec je vyriešená. Náš život sa tak dostáva na samý začiatok. Všetko sa zmazalo, človek dostal novú šancu a môže začať odznova.

Toto je logika veci: previnenie – spravodlivosť – trest – milosrdenstvo. Žiaden článok nesmie v tomto vzorci chýbať. Ak by chýbal, v spoločenstve by nebola rovnováha a život tam by bol nežiteľný. Ak by chýbala spravodlivosť (s patričným trestom), spoločnosť by žila v anarchii. Ak by však na záver neprišlo milosrdenstvo, spoločnosť by bola chladnokrvnou tyraniou. Avšak

vzorec, kde milosrdenstvo predchádza spravodlivosť a spravodlivosť je završovaná milosrdenstvom, vytvára spoločnosť zdravú a príjemnú na žitie.

CESTA OD SPRAVODLIVOSTI K MILOSRDENSTVU

Ako tento vzorec vyzerá v praxi, si ilustrujeme na príklade divadelnej hry *Princ Friedrich z Homburgu* od nemeckého spisovateľa Heinricha von Kleista.⁶ Hra začína tým, že Friedrich Wilhelm, vojenský miestodržiteľ a z Brandenburgu, robí plány na bitku pri Fahrbelline proti Švédom (1675). Jeho syn, princ Friedrich z Homburgu, má na starosti velenie konskej jazde. Od otca dostal prísne nariadenie, že skôr ako vyrazí do útoku, má čakať na jeho signál. Taktiež má čakať na signál pri ukončení útoku. Lenže princ sníval o veľkých hrdinských činoch, ktorými by sa nielen sám zviditeľnil, ale zároveň by zaimponoval princeznej Natálii a tak si získal jej lásku. Kvôli týmto snom a túžbam nepočúvne miestodržiteľove príkazy a vyrazí so svojimi jednotkami do boja.

Bitku vyhral. No bola tu neposlušnosť voči miestodržiteľovým nariadeniam. Miestodržiteľ, jeho otec, nariadi vyšetovanie a potom poľnému súdu prikáže, aby ho odsúdil na smrť. Princ upadne do paniky. Začne prosíkať najprv svoju matku a potom

⁶ Tento autor hru napísal v roku 1810, avšak jej premiéra bola až po jeho smrti v roku 1821.

Natáliu, aby šli za otcom, prihovorili sa za neho a presvedčili ho, aby ustúpil od svojho rozhodnutia a ušetril jeho život. Bol ochotný urobiť čokoľvek: mohol byť degradovaný, prepustený, ba dokonca verejne potupený. Čokoľvek, len nie poslaný na smrť.

Aj keď obe ženy boli sklamané týmito prejavmi zbabelosti, napriek tomu išli za kráľom a prosili ho o milosť pre princa. Kráľ bol pohnutý Natáliinou úprimnou prosbou a túžbou ušetriť život jeho syna. Rozhodol sa preto, že dá svojmu synovi možnosť, aby sám rozhodol, či rozsudok smrti bol alebo nebol spravodlivý: „Ak trváš na tom, že trpíš z mojej strany na nespravodlivosť, prosím ťa, pošli mi svoje vyjadrenie a ja ti pošlem naspäť tvoj meč,“ odkázal mu.

No princ odmietol poslať takéto vyjadrenie s tým, že on musí na tým všetkým ešte trochu viac popremýšľať. Po vážnom skúmaní duše sa z princa náhle vynorí niečo iné, vznešenejšie „ja“. Záver, ku ktorému príde, je, že jeho otec s ním naložil spravodlivo: „Ak by som sa dal s ním do vyjednávania o udelení milosti, nič by som sa nedozvedel o jeho milosrdenstve.“ Takto však v skutočnosti podpisuje svoj vlastný ortiel smrti. Následne v prítomnosti miestodržiteľstva formálne uzná oprávnenosť rozsudku. Potom hrdo potvrdí kódex cti a vlasteneckej služby a naplno uzná, že veliteľ sa musí v prvom rade a predovšetkým naučiť poslúchať. „....

teraz, keď som sa nad tým zamyslel, želim si zomrieť smrťou, ktorá bola nado mnou vyhlásená! Je mojou absolútnou túžbou, aby som si uctil posvätný kódex o bitke, ktorý som porušil, pred celou armádou dobrovoľnou smrťou.“

Až teraz, keď bol princ ochotný prijať spravodlivosť, bol spôsobilý prijať aj milosrdenstvo. Keď miestodržiteľ počul tieto odvážne slová, zaradoval sa. Roztrhal rozsudok smrti, udelil princovi milosť a dovolil mu, aby sa oženil s Natáliou. Takto je princ znova navrátený k životu, k cti a k šťastiu. Týmto radostným záverom sa hra končí.

Hľa, takto vyzerá spravodlivá spoločnosť: rodina, škola, pracovisko, rehoľné spoločenstvo, farnosť, obec, štát. Bolo by absurdné, keby prezident republiky udelil podozrivým milosť zo spáchania zločinu skôr, než sa vôbec začne vyšetovanie. Rovnako by bolo absurdné, keby bol vinník odsúdený alebo výška trestu za zločin stanovená na základe výšky úplatku, ktorý by sudca dostal od páchatel'a.

Toto by bola najlepšia cesta k anarchii a všetci vieme, že spoločnosti alebo spoločenstvá, kde panuje anarchia a kde si nikto neváži zákon, skutočne jestvujú. Spravodlivá a žiteľná spoločnosť je možná len tam, kde sa praktizuje aj spravodlivosť, aj milosrdenstvo a kde tieto dve sú správne skombinované.

ČOMU BY SA MOHLI NAUČIŤ OTCOVIA A MUŽI?

Na záver sa pokúsim načrtnúť niekoľko oblastí, kde by Jozefovo chápanie a praktizovanie čnosti spravodlivosti mohlo byť poučné pre mužov a otcov dneška.

1. *Epikeia* je dôležitá čnosť. Sv. Tomáš Akvinský píše, že „milosť stavia na prirodzenosti“. My kresťania sme povolani budovať svoj charakter a život podľa charakteru Ježiša Krista. Nasledovať Ježiša znamená postupne si osvojovať mnohé „nadprirodzené“ čnosti, z ktorých najdôležitejšia je láska. Nie je však možné osvojovať si nadprirodzené čnosti a nemať osvojené ešte čnosti prirodzené.

Epikeia však nie je nadprirodzená čnosť. Sv. Tomáš Akvinský ju prevzal od Aristotela a ten žil 300 rokov pred Kristom a bol pohan. Napriek tomu vo svojich dielach učil o čnostiach, za ktoré by sa nemusel hanbiť ne jeden kresťan. Možno by nebolo zlé čosi si od Aristotela prečítať. Budeme prekvapení, čo to s nami spraví. Odporúčam *Etiku Nikomachovu* alebo *Rétoriku*. Obe diela vyšli aj v slovenčine.

2. Dôležitosť spravodlivosti vo výchove a v sebvýchove. Jeden otec sa raz sťažoval, že syn jeho ani manželku neposlúcha. Niečo mu prikážu a on to neurobí. Otec sa mu vyhráža: „Zbijem ťa jak koňa!“ Syn sa mu za to vysmeje. Pýtam sa ho: „Čo znamená

zbiť niekoho ako koňa? Už ste to niekedy urobili?“ Zasmial sa. Je jasné, že „zbiť ako koňa“ je obyčajná fráza, ktorá neznamená nič. Lenže pri spravodlivosti je dôležité, aby naozaj nástojila na tom, čím sa vyhráža.

Malo by to vyzerať skôr takto. Rodič povie dieťaťu: „Nekresli na stenu! Ak tam ešte raz čosi nakreslíš, pôjdeš spať bez večere!“ Ak neposlúchne, otec musí dodržať svoje slovo. Dieťa vtedy pochopí, že ísť spať bez večere je jeho rozhodnutie, a nie výsledok vrtochov jeho rodičov. Ak bude rodič v tomto dôsledný, dieťa postupne pochopí, že pravidlá sa musia dodržiavať a že ak ich nedodržiava, musí za to nie sť zodpovednosť.

Muž, otec, vychovávateľ, by si mal často preverovať, či sa pri výchove drží tejto zásady. Či spravodlivosť je pevnou súčasťou jeho výchovného systému. Zároveň by si však mal overovať, či je táto spravodlivosť vyvážená milosrdenstvom. Aj keď spravodlivosť je vážna vec, nemôže mať posledné slovo. Posledné slovo musí mať vždy milosrdenstvo.

3. Hoci je spravodlivosť dôležitá, pretože dohliada na zachovávanie zákonov a pravidiel, bez ktorých by žiadna spoločnosť neprežila, predsa vieme, že existujú zákony nespravodlivé. Ako napríklad zákony, ktoré schvaľujú totalitné a represívne režimy. V tomto prípade sa zákon zachovať nesmie.

Naopak, zrelý muž a kresťan sa proti takémuto zákonu musí postaviť a odmietnuť ho. Cirkev toto vždy vedela, a preto máme toľko mučeníkov.

Tento fakt by nás mal viesť k dôležitým otázkam:

- *Ako sa ja ako muž staviam k zachovávaní nespravodlivých zákonov?*
- *Mám odvahu ich odmietnuť a nechať sa potom konfrontovať?*
- *Ako posúdim, že ten – ktorý zákon je nespravodlivý?*
- *Nie som aj ja strojom nespravodlivých zákonov a pravidiel v svojej rodine alebo inštitúciách, ktoré vediem?*

4. Dôraz na milosrdenstvo, najmä na to Božie, dnes mnohých veľmi priťahuje. No ak je tento dôraz nevyvážený, môžeme sklízať do extrému, spravodlivosť budeme chápať a iným ju predstavovať ako nevyhnutné zlo. A to nie je dobré. Takto by sme sa dopúšťali nespravodlivosti voči spravodlivosti aj voči milosrdenstvu.

Zaujímavú skúsenosť opisuje rabín Harold Kushner.⁷ Hovorí, že raz napísal knižku s názvom *Akí dobrí musíme byť?* S knižkou veľa cestoval a predstavoval ľuďom jej myšlienky. Nosnou témou bolo Božie milosrdenstvo. Kushner v knie nástojil na tom, že Boh od

nás nečaká dokonalosť, a preto by sme ani my nemali od seba a od iných očakávať prílišnú dokonalosť, pretože Boh vie, aký zložitý je ľudský život, a on nás má rád aj s našimi nevyhnutnými pokleskami či napriek nim. Ľudia tieto myšlienky prijímali veľmi dobre.

No boli aj takí, ktorí s nimi až tak nesúhlasili. Títo ľudia chceli veriť, že Boh a ľudia ich milujú preto, lebo si to zaslúžia, a nie preto, že sú voči nim láskaví a dokážu v ich životoch mnohé veci prehliadať. Chceli veriť, že Boh sa zaujíma o ich každodenné rozhodnutia, o voľbu medzi sebeckosťou a šľachetnosťou, medzi poctivosťou a podvádzaním a že keď sa rozhodli správne, svet sa stal lepším.

Boli ako študent, ktorý odovzdáva seminárnu prácu a chce, aby si ju profesor starostlivo a kriticky prečítal, pretože on sa veľmi snažil, aby bola dobrá. Títo ľudia majú pocit, že viesť mravný život ich stojí veľkú námahu. A tak dúfajú, že Boh vezme ohľad na ľudskú slabosť, no rovnako ako i onoho študenta by ich bolestne sklamalo, keby im Boh odpovedal: „Je to v poriadku. Aj tak som od teba veľa nečakal.“

Kushner im odpovedal takto: Boh sa k nám obracia dvoma hlasmi. Jeden je prísny, prikazujúci a prichádzajúci z hory. Tento hlas hovorí: „Nezabiješ! Nezosmilníš! Nepokradneš!“ Volá nás k tomu,

⁷ Porov. Harold S. Kushner: *Aby mal život zmysel*, Portál, Praha, 2017, s. 13 – 16.

aby sme boli lepšími, aby sme mierili vyššie, aby sme od seba žiadali viac, aby sme si zakázali výhovorky typu „ved' som len človek“, pretože človek je čímisi úžasným. Druhý Boží hlas je hlasom súcitu a odpustenia, prijatia a očistenia, hlasom, ktorý nás uisťuje o svojej láske, keď sme mierili vysoko, no skončili sme neslávne. Boh chápe, že keď sme zlyhali, je to naše momentálne zlyhanie a neodráža to našu skutočnú povahu.

A končí veľmi zaujímavo citovaním Ericha Fromma z jeho knihy *Umenie milovať*: Treba odlišovať otcovskú lásku a materinskú lásku. Aj keď obe tieto pohlavia sú schopné oboch typov lásky, predsa len materinská láska je viac symbolom milosrdenstva a otcovská spravodlivosti. Otec je v rodine nato, aby od detí vyžadoval, aby čosi robili, aby nelenili, aby sa snažili. Otec deťom dáva najavo, že od nich niečo očakáva a že bude od nich žiadať aj vydanie počtu. Matka zasa deťom pripomína, že milované budú vždy, nech by urobili čokoľvek, jej láska odpúšťa všetko, samozrejme, za podmienky, že si svoje zlyhanie priznajú.

Toto je dobrá myšlienka pre rodičov. Muž – otec je symbolom spravodlivosti, žena – matka symbolom milosrdenstva. A takto spolu v rovnováhe vychovávajú svoje deti k jednému aj k druhému a formujú ich v dospelých a zreľých jedincov.